

ШЕВЦОВА К. С.

студентка 4-го курсу соціально-психологічного факультету
Національного університету цивільного захисту України

Науковий керівник: **СЕЛЮКОВА Т.В.**

старший викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах
Національного університету цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСІЇ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

Вступ. Незважаючи на те, що практично всі сучасні підходи до розуміння рефлексії спираються в своїй основі на різні напрямки філософської думки, після виділення психології як самостійної галузі наукових досліджень на рубежі XIX і XX століть проблема рефлексії виявилася витиснута із психології, що спиралася в цей період свого розвитку на методологію природничих наук. Серед різних напрямків, що сформувалися в психології в першу третину XX століття, склалося неоднозначне ставлення до проблематики рефлексії від повного заперечення необхідності дослідження цієї проблеми в контексті психологічного знання до визнання її основним психологічним методом. При цьому була відсутня не тільки єдина система поглядів на складі структуру рефлексивних процесів, але і не було сформульовано будь-якого чіткого визначення рефлексивної функції.

В. М. Розін пише, що в 1930-х роках А. Буземаном було сформульовано «психологічне» визначення рефлексії як перенесення переживання з зовнішнього світу на себе. Автор також вперше запропонував виділити психологію рефлексії в самостійну область досліджень [7].

А.В. Карповим були виділені різні рівні рефлексії в залежності від ступеня складності рефлектуючого змісту: 1-й рівень включає рефлексивну оцінку особистістю актуальної ситуації, оцінку своїх думок і почуттів в даній ситуації, а також оцінку поведінки в ситуації іншої людини. 2-й рівень передбачає побудову суб'єктом судження щодо того, що відчувала інша людина в тій же ситуації, що вона думала про ситуацію і про самого суб'єкта. 3-й рівень включає уявлення

думок іншої людини про те, як вона сприймається суб'єктом, а також уявлення про те, як інша людина сприймає думку суб'єкта про самого себе [3].

Д. А. Леонтьєв вміщує у поняття «рефлексія» два принципових моменти. Перший момент пояснює рефлексію як механізм довільного маніпулювання ідеальними змістами в розумовому плані, заснований на переживанні дистанції між своєю свідомістю і його інтенціональним об'єктом. Другий – спрямованість цього процесу на самого себе як на об'єкт рефлексії. Саме єдність цих двох аспектів утворює повноцінне рефлексивне ставлення, з яким і зв'язаний перехід на рівень самодетермінації. Леонтьєв вбачає у феномені рефлексії три різних процесів: інтроспекція (самокопання) – фокусом уваги стає власне внутрішнє переживання, стан; системна рефлексія, заснована на самодвстанціровані і погляді на себе з боку, що дозволяє бачити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, та квазірефлексія, яка спрямована на об'єкт, який не має відношення до актуальної життєвої ситуації, погляд в сторонні міркування – про минуле, майбутнє, про те, що було б, якби [4].

За Н. Г. Алексєєвом суть рефлексії – зміна способів і підстав діяльності з метою управління станом, його оптимізації, кращого і більш повного досягнення мети. Усвідомлення в цьому випадку є тільки необхідна передумова зміни. Цей активний характер рефлексії підкреслюється багатьма психологами. Ось вислів одного з них: « Будь-яке наше уявлення, поняття завжди будується (саме активно будується), і спосіб побудови багато в чому обумовлюється наявністю, завжди конкретними обставинами. Спосіб побудови має тенденцію відтворюватися, повторюватися при обставинах, які з тих чи інших причин нам здаються подібними. Звідси і зв'язаність людини вже вчинене способом побудови, механічне слідування вже наявного знання. Розв'язатися ознає встати над цим знанням, тобто, зробити його об'єктом власного розгляду, порівняти його з іншими знаннями, виділити його межі, таким чином, здійснити рефлексію знання. Усвідомлюючи свої дії їх підстави, людина дійсно, розглядає їх як

об'єкти особливого роду, стає по відношенню до них вільною, може змінити, замінити, вдосконалити. В цьому і полягає основна роль рефлексивного рівня в мисленні [1].

У С. Л. Рубінштейна була ідея про зв'язок рефлексії з особливим способом існування. Він розрізняв два способи існування: «Перший – життя, яка не виходить за межі безпосередніх зв'язків, в яких живе людина. Тут людина вся в середині життя, будь-яке її ставлення це ставлення до окремих явищ, але не до життя в цілому. Відсутність такого ставлення до життя в цілому пов'язано з тим, що людина не може зайняти позицію поза нею для рефлексії над ній. Таке життя виступає майже як природний процес. Другий спосіб існування пов'язаний з появою рефлексії. Вона якби призупиняє, перериває цей безперервний процес життя і виводить людину подумки за її межі. Людина якби займає позицію поза нею» [8].

На думку О.С Штепи особистісна зрілість вважається однією з соціально позитивних і значущих характеристик людини. Водночас, визначення особистісної зрілості як психологічного поняття нерідко залишається прихованим за авторськими переліками рис зрілої особистості. Більш чітка дефініція поняття особистісної зрілості надала б змогу уніфікувати наукові погляди стосовно понять “зріла особистість” та “особистісна зрілість”, а в подальшому розв'язати завдання психологічного супроводу процесу досягнення особистісної зрілості [9].

П.Я. Гальперін роз'яснює, що визначення ступеня зрілості особистості встановлюється по оцінці її дій в системі відносин, що існують в даному суспільстві, відповідно до показників того, наскільки успішно людина опановує призначеної йому діяльністю [2].

А. Маслоу вважає, що самоактуалізація – це прагнення людини вирости до своєї максимальної висоти, розкривши свій природний потенціал; прагнення індивіда розвиватися «в напрямку все більшої складності» [5].

Мета дослідження – дослідження особливості рефлексії у курсантів з високим та низьким рівнями особистісної зрілості.

Результати дослідження: У нашому дослідженні взяли участь 80 респондентів, курсанти та студенти НУЦЗУ.

На першому етапі ми визначили рівень особистісної зрілості. Ми використовували методику «Діагностування особистісної зрілості» та отримали дві групи досліджуваних: респонденти з високим рівнем особистісної зрілості та респонденти з низьким рівнем особистісної зрілості. Особи з високим рівнем особистісної зрілості готові та спроможні до ефективного рішення життєвих задач. Такі люди здатні вести себе незалежно від впливу мікросоціального оточення, орієнтуючись на власні, свідомо поставлені цілі. Люди з низьким рівнем особистісної зрілості менш відповідальні, менш самостійні та мають поверхові міжособові стосунки.

На другому етапі ми визначили особливості рефлексії у осіб з високим та низьким рівнем особистісної зрілості. Ми використовували методики «Діагностування рівня розвитку рефлексії» А.В. Карпова, «Диференціальний тип рефлексії» Леонтьєва, «Методика на визначення направленості рефлексії» Гранта. Для визначення особливості рефлексії у осіб з високим та низьким рівнем рефлексії особистісної зрілості ми використовували критерій t-Ст'юдента. Відмінності існують на достовірному рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$) за такими шкалами, як «Системна рефлексія», саморефлексія, соціорефлексія. За такої школою рефлексії, як «Інторспекція» відмінностей між особами з високим та низьким рівнем особистісної зрілості не виявлено, тобто респонденти і з високим, і з низьким рівнем особистісної зрілості у рівній мірі можуть фокусувати свою увагу на внутрішньому стані, та аналізувати свої переживання, почуття та емоції, здатні до компенсаторного пошуку спілкування. На нашу думку ми отримали такі результати тому, що курсанти та студенти знаходяться

на етапі свого пошуку індивідуальності, неповторності, несхожості та унікальності.

За отриманими результатами можна сказати, що у осіб з високим рівнем особистісної зрілості виражається високий рівень рефлексії, системна рефлексія, інтрорефлексія та перспективна рефлексія. У респондентів з низьким рівнем особистісної зрілості визначається середній рівень рефлексії, квазірефлексія та ретрорефлексія.

У осіб з високим рівнем особистісної зрілості виражений самоконтроль поведінки в актуальній ситуації, прогнозування можливих виходів із важких ситуацій. Такі люди здатні дивитися на себе зі сторони, схильні до самоаналізу функцій власної свідомості. У осіб з низьким рівнем особистісної зрілості фокусом уваги стає власне внутрішнє переживання, стан. Вони схильні до аналізу зміст і функції свідомості інших людей – прагнення до розуміння їх почуттів, переживань, думок, думок, переконань, мотивів поведінки, особливостей характеру, ставлення до оточуючих.

Список літератури:

1. Алексеев Н. Г. Использование психологических моделей мышления в изучении и диагностике шахматного творчества. Москва – 1983. 35 с.
2. Гальперин, П. Я. Лекции по психологии. Москва.: Изд-во АСТ, 2008. 400 с.
3. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: ИП РАН, 2004. 65 с.
4. Леонтьев Д.А. Рефлексия «хорошая» и «дурная». Москва. РАН. – 1999. 114 с.
5. Лобанова Ю. И. Профессиональная и психологическая устойчивость специалиста. Ленинград: Вестник ЛГУ 2006. № 3. 30-34 с.
6. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Москва: Смысл, 1999. 56-100 с.
7. Розин В. М. Рефлексия в структуре сознания личности // Проблемы рефлексии. Новосибирск, 1987. 222 – 228 с.
8. Рубинштейн, С. Л. Человек и мир. Москва.: Наука, 1997. 97 с.
9. Штепа О. С. Формування особистісної зрілості. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2006. 345 с.